

ZGODE SA "KRPICE TLA"

Vesna Miović, *Mudrost na razmeđu, zgone iz vremena Dubrovačke Republike i Osmanskog carstva*, Dubrovnik: Kartolina, 2011, 125 str.

Mlada izdavačka Udruga za promicanje multikulturalnih vrijednosti "Kartolina" čitalačku javnost je ove godine obradovala nadasve zanimljivim radom autorice dr. Vesne Miović. Ova istaknuta osmanistica, inače zaposlenica u Zavodu za povijesne znanosti Hrvatske Akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku, do sada ima objavljenih pet knjiga i veliki broj naučnih radova, nastalih uglavnom na temelju istraživanja u Državnom arhivu u Dubrovniku. Studije o odnosima Dubrovačke Republike i Osmanskog carstva, Dubrovnika i Bosne posebno, kao i historiji dubrovačkih Židova, su radovi u kojima je dr. Miović objedinila svoju izvanrednu umješnost iščitavanja dokumenata osmanske provenijencije i svoja zapažanja kao rezultat tih novih saznanja.

Rad koji želimo prikazati ovog puta je neočekivana, a krajnje potrebna prezentacija, slikom i riječju, dešavanja u Dubrovačkoj Republici i Osmanskom carstvu.

Obimom relativno mala knjiga (125 strana) nije udžbenik, iako je tekst potpuno faktografski precizan, ali nije ni historijska čitanka, jer svaka "zgodna" predstavlja čvrstu kockicu u hronološki praćenom stvaranju mozaika odnosa između Dubrovačke Republike i Osmanskog carstva. Tekst neopterećen fusnotama, pisan jasnim i slikovitim stilom, primjeren je čitaocima svakog profila, od učenika osnovne škole do stručnog poznavaoa osmanskog perioda historije.

Žitelji "Dubrovačke komune" koja će tokom prve polovine 16. stoljeća prerasti u Dubrovačku Republiku razvijali su uspješno kopnenu trgovinu, zanate (posebno tekstilnu proizvodnju), trgovačku mornaricu, tako da je Dubrovnik kao ozbiljan trgovački partner već u 14. stoljeću imao dobre poslovne relacije sa osmanskim namjesnicima u svom bližem susjedstvu. Padom Konstantinopolja 1453. godine, Dubrovčani su shvatili da "onaj koji je taj grad osvojio, začas će se naći i pred našim vratima." Osjećajući se napušteno od zapada žale se i opominju:

"Mađar otima na silu, Španjolac pljačka, Nijemac pije, Čeh hrče, Poljak drijema, Talijan se predaje pohotljivim nasladama, Francuz pjeva, Englezu je stalo da se do sita najede, Škotu da se časti i veseli. Vojnika

koji bi svojim čitavim ponašanjem vojnik bio, teško ćeš naći."

"Vidite s kakvim vam neprijateljem predstoji borba, kakve vojskovođe morate izabrati, kakvu vojsku takvu neprijatelju suprotstaviti. Jer, ako pri imenovanju zapovjednika i izvođenju vojnika u bojne redove budete više držali do sjajnih naslova negoli do hrabrosti, kako se to često događalo, ako budete skupljali vojnike iz bludilišta, koji danima i noćima pijančuju po krčmama, ako pred sva svoja djela ne postavite Boga, što u prvom redu čine pogani, volio bih da se nečim drugim bavimo, kako se općoj nesreći ne bi priključila sramota."

Dubrovčani su počeli izgrađivati strategiju u razvoju osmansko-dubrovačkih veza, ne zanemarujući ni fizičke pripreme u smislu dodatnog utvrđivanja grada i cijelog područja Dubrovačke Republike modernizacijom fortifikacijskog odbrambenog sistema. Zbog od ranije dobrih veza sa bosanskim sandžak-begovima¹ nije neobično što upravo bosanski sandžak-beg Isa-beg upoznaje Dubrovčane sa planom Mehmeda II Fatiha da krene na Dubrovnik, čijim bi osvajanjem dobio dobro vojno uporište.² Tri i po stoljeća dug razvoj specifičnih odnosa između Osmanskog carstva i Dubrovačke Republike tekao je u stalnim iskušavanjima granice izdržljivosti u plaćanju harača i u stalnim diplomatskim dovijanjima Dubrovnika da pronađe vlastiti put preživljavanja. Velikom Osmanskom carstvu su trebali vješti dubrovački trgovci, dubrovačka neutralna luka, kvalitetna

¹ Pored trgovaca, ostala su brojna svjedočenja o dubrovačkim ljekarima koji su važili kao najbolji u Sarajevu.

² Danas se u Državnom arhivu u Dubrovniku čuva ferman Mehmeda II Fatiha u kojem se govori o dubrovačkom haraču u u iznosu od 1500 zlatnika, a do danas je to i najstariji sačuvani dokument na osmanskom jeziku u pomenutom arhivu, sa datumom od 12. muharrema 863. godine (19. decembar 1458. godine)

dubrovačka obavještajna služba, a kako su smatrali da Republiku mogu osvojiti u svako doba,³ Dubrovčanima ostavljaju slobodu definisanu kroz povlastice i obaveze u uzastopno izdavanim "Dubrovačkim ahdnamama".

Kad je riječ o dugoj historiji odnosa samog Dubrovnika i Bosne, zanimljiv detalj podvlači dr. Miović: tek su trojica osmanskih dostojanstvenika na bosanskoj strani pokazivali otvoreno neprijateljstvo prema Dubrovčanima i to hercegovački sandžak-beg Šahin-paša (1641.), bosanski beglerbeg Abaza Mehmed-paša (1631) i Sejdi Ahmed-paša (1657.). Koliko su Dubrovčani vodili računa o tome da imaju naklonost zaleđa, svjedoči to da su se potrudili isposlovati uklanjanje pomenuutih dostojanstvenika iz Bosne. Na hrabrost da se ne libe ni direktnog miješanja u državne poslove velikog Osmanskog carstva Dubrovčani su bili prinuđeni. Mlečani su, kao gospodari Dalmacije bili, takođe, bosanski susjedi. I njima su trebale luke, uglavnom blizu Dubrovnika, preko kojih će osmanski trgovci izvoziti robu. I Mlečani su htjeli prodavati so osmanskim podanicima i bilo je pitanje samo diplomatske umješnosti kome će udovoljiti bosanski beglerbegovi. Osim politike koja je diktirala dobre međudržavne odnose Bosne i Dubrovnika, autorica izdvaja i one čisto ljudske naklonosti jednih prema drugima. Dubrovčani su boravili u banjskim lječilištima u Bosni, Bosanci su imali pouzdanja u stručnost dubrovačkih liječnika; dubrovački građevinari su radili na izgradnji i popravci bosanskih kula, mostova, javnih zgrada, a Bosanci su Dubrovčanima pružali mogućnost kupovine stoke i žitarica na svom području; Ebu Bekir-paša Čengić 1735. godine poziva na proslavu sunneta svog sina dubrovačke prijatelje, a Dubrovčani šalju darove bosanskim beglerbegovima za bajrame.

Iskazivanje lojalnosti sultanu i plaćanje harača na vrijeme bile su jedine obaveze Dubrovčana prema Osmanlijama. Često su kasnili sa plaćanjem, pravdali se svakojakim razlozima,⁴ ali im je tolerisano

³ Godine 1482. se graničila s Osmanskim carstvom cijelom svojom kopnenom granicom.

⁴ Jedan od glavnih stubova dubrovačke diplomatije je bilo skrivanje bogatstva iskazivanjem tobožnjeg siromaštva. Uz svaku predaju harača su se jadali riječima kako ništa nemaju i kako su novac za harač "iscijedili iz vlastite krvi". Kroz Istanbul nisu smjeli jahati skupocjene konje, a nisu nikad gradili rezidencije tu, nego su poklisari stanovali u unajmljenim kućama. Kad je za vrijeme dubrovačkog spora sa Kara Mustafom (1677) u Dubrovnik trebao doći jedan aga sa Porte, poklisari upućuju vlasti kako će uvjeriti agu u svoje siromaštvo, pa savjetuju da mu se ne pokazuju Dvor, Katedrala, bilo koja palata, nego da se provede kroz siromašne dijelove grada, a

skoro sve, vjerovatno stoga što je korist za Osmanlije bila važnija od redovitosti u plaćanju. Tu je bio i faktor dvostruke špijunaže u kojoj su Dubrovčani bili stručnjaci. Balansiranje između istoka i zapada je bilo iscrpljujuće i nametalo skoro svakodnevno zasjedanje Senata na kojem se vagao svaki potez. "Na krpici tla", zaključuje dr. Miović "Dubrovčani su se borili za goli opstanak. Vrlo slikovito i duhovito historičar Luko Vojnović odgovara na optužbe za prevrtljivost, neiskrenost i dvostruku špijunažu: "Nisu oni krivi što su nevjerni, kriva je geografija."

Dokumenti pa i udžbenici za učenje osmanskog jezika iz Državnog arhiva u Dubrovniku svjedoče o ozbiljnosti koju su Dubrovčani pokazivali za obrazovanje vrsnih prevodilaca. Dubrovačka dragomanska škola je počinjala sa natječajem kojim su se dubrovački mladići pozivali da se prijave u tajništvo Kneževog dvora. "Mladići jezika" su dobijali plaćeno školovanje, pomoć i podršku. Vlasti bi po svim normama i današnjeg angažiranja stručnjaka, sa "hodžom" iz Istanbula sklopili ugovor na godinu dana, za obezbijeđen smještaj. Mladići bi svakodnevno imali časove kod "hodže", a dr. Miović podsjeća na jednog posebno omiljenog hodžu Omera kojeg su zbog njegove mudrosti zvali "Homer". Nadareni studenti bi nastavljali praktično školovanje u Istanbulu uz iskusne dragomane na osmanskom dvoru. Uzorni "mladići jezika" su savladavali pravila ceremonijala, stvarali prva poznanstva sa dostojanstvenicima, ali nije mali broj ni onih koji su padali pred porocima, vinom, kockom i bludom, zaduživali se, pa bi ih dubrovačke vlasti izbacivale iz službi. Dragomani su bili potrebni i u Bosanskom ejaletu, pošto je službeni jezik administracije bio osmanski. Posebno istaknuto mjesto u dubrovačkoj dragomanskoj školi pripada Mihi Zariniju⁵ koji je u svojoj dugoj radnoj praksi često boravio u Bosni, sa hercegovačkim sandžakbegovima i bosanskim namjesnicima raspravljao o političkim i trgovačkim problemima. Na bosanskom divanu je imao reputaciju "iskrenog čovjeka koji uvijek radi na dobrobit obiju strana", a dokumenti svjedoče da je uživao nepodijeljene simpatije Osmanlija i u Istanbulu. Nazivali su ga "krunom među dragomanima".

Postoji još jedna specifičnost u potezima dubrovačkih vlastodržaca: to je vjerovatno bila jedina zemlja koja je konzule u Istanbulu postavljala upravo dragomane. Autorica donosi dug niz zanimljivih detalja o radu lazareta, carine, ulozi dubrovačkog emina, poslanicima s Porte, imamu i mu-

da za vrijeme njegovog boravka nijedna žena ne nosi zlato ni srebro.

5 Radio kao dragoman 1727-65.

jezinu u Dubrovniku, Židovima u Dubrovniku... Nama ostaje da izdvojimo možda još podsjećanje kako se istočno od katedrale nekad nalazila palata u vlasništvu bosanskog velikaša Sandalja Hranica. Nju je naslijedio herceg Stjepan Vukčić po kojem je dobila ime "Hercegovina". Iako pravno nije bila njihova, Dubrovčani su u palati ugošćavali strane uglednike, a od sredine 16. stoljeća isključivo osmanske goste. Pored bunara zgrada je imala i tekuću vodu. U potresu 1667. godine "Hercegovina" je nestala, a ostali su arhivski dokumenti koji svjedoče o svemu rečenom.

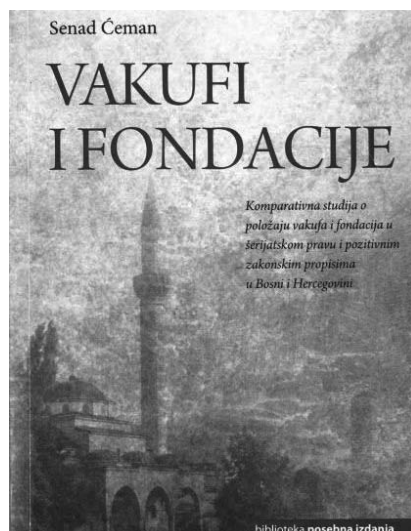
Još puno ovakvih detalja čitalac će naći u radu Vesne Miović. Inače, onima koji poznaju njen dosadašnji način pisanja autorica poručuje da je bilo vrijeme za napisati knjigu koja će o ovakvim temama govoriti jednostavnijim stilom. "Nakon 20 godina više ni razglednicu nije lako napisati bez fus-nota", kaže autorica, pa je trebalo vremena da se prilagodi drugačijem stilu. Koliko je uspjela u tome, svjedoči općepokazana zainteresiranost javnosti različitog obrazovnog nivoa za višestoljetni period historije Osmanskog carstva i Dubrovačke Republike.

Ramiza SMAJIC

STUDIJA O VAKUFU I NEVLADINOM SEKTORU

Senad Ćeman, *Vakuf i fondacije (Komparativna studija o položaju vakufa i fondacija u šerijatskom pravu i pozitivnim zakonskim propisima u Bosni i Hercegovini)*, El-Kalem, 2011.

Knjiga *Vakufi i fondacije* je magistarski rad autora Senada Ćemana odbranjen na

Fakultetu islamskih nauka u Sarajevu. U podnaslovu je rečeno da se radi o komparativnoj studiji i to je ono što odmah uočavamo već na prvim stranicama ove knjige, da autor želi prikazati s jedne strane vakuf, vjersku instituciju ili zadužbinu, a s druge strane da je dovede u odnos s drugim sličnim pojmovima i institucijama koje danas poznaju savremena društva i praksa.

Zbog ove činjenice knjiga predstavlja relevantno štivo ili može se čitati i kao stručni priručnik za pravnike i advokate, koji se u praksi susreću s problematikom vakufa, ali isto tako i ekonomistima i političarima koji žele pozitivno djelovati u našem društvu, jer je vakufska problematika dio našeg ukupnog društvenog života. S druge strane, ulemi pruža priliku za jedno savremenije čitanje teme vakufa u ambijentu novih društvenih okolnosti s ciljem usporedbe sa savremenim iskustvima koja mogu pomoći da se revitalizira, osnaži ideja ali i institucija vakufa.

Autor je ukazao na činjenicu da su vakufi i fondacije institucije s dugom i bogatom historijom, da su se prvobitno razvile kao vjerske institucije s obzirom na univerzalni vjerski poziv za činjenja dobra i briga za drugoga. Vremenom, kako autor pokazuje, ova ideja će postati društveno prihvaćena i izaći će iz okvira vjerskih institucija, te je prisustvo ove ideje i institucija danas jedna od mjera demokratskog nepretka jednog naroda ili nacije. Danas se savremene države nadmeću u broju vakufa, udruženja, fondova, fondacija, zadžbina, neprofitnih organizacija i sl., jer su te brojke pokazatelji koliko su građani ili ljudi izvan političkog i ekonomskog establišmenta jedne države organizirani u dobrotvorni rad ili udruženja kroz koja ostavruju svoje građanske interese. Što se tiče našeg bh. iskustva autor je ukazao na činjenicu da naše zakonodavstvo nije korektno prema vakufima, jer vakuf kao pojam, a i sve terminološke izvedenice ovog pojma, nemaju status građanstva u našim državnim pravnim aktima, nego se spominje samo u normativnim aktima Islamske zajednice, čime je pojam vakufa sveden na njegov čisto religijski aspekt. Naime, u našim pravnim aktima se ne spominje pojam vakuf, ali se na njega odnose propisi o udruženjima. Parlamentarna skupština BiH je 2001. god. donijela *Zakon o udruženjima i fondacijama*, koji je veoma važan jer je zagarantovano pravo svih lica u ovoj državi da pod jednakim uvjetima mogu ostvarivati i štiti svoje ljudsko dostojanstvo i međunarodno priznato pravo da se udružuju s drugima. Ovaj zakon se ne primjenjuje na vjerske zajednice, političke i sindikalne organizacije. Za ove oblasti su doneseni posebni zakoni. Za vjerske zajednice donesen je *Zakon o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i*